

ДІТИ В ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ: ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ

УДК81'2

Н. М. АНТОНЮК,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Академія адвокатури України)

О. В. ДРОБАХА
викладач
(Академія адвокатури України)

Стаття присвячена проблематиці перекладу на матеріалах присвячених усиновленню, міжнародним нормам проживання дітей у придбаних сім'ях.

Ключові слова: *прийомні діти, іноземні сім'ї, переклад, юридична лексика, батьки.*

CHILDREN IN ADOPTIVE FAMILIES:
PROBLEMS OF TRANSLATION

Antonuyk N. M., Drobaha O. V.

Received: 17 Mar 2014

В контексті юридичної лексики, яка вивчається зі студентами спеціальності «Переклад» особливе емоційно-інтелектуальне забарвлення викликають тексти, матеріали, присвячені питанням «усиновлення», «передачі дітей на виховання в інші сім'ї».

Студентам пропонується перекласти та передати основний зміст іноземною мовою статей та інформацій на кшталт: За останні роки «попит» на передачу дітей на виховання в іноземні прийомні сім'ї значно зріс. Для цього придатні такі групи дітей як діти, що живуть в закладах опіки, дуже хворі діти або жертви збройних конфліктів та інших катастроф. Найчастіше це діти з Центральної та Східної Європи – жертви аварії на Чорнобильській АЕС, діти з сирітських притулків та діти з Югославії, що знаходилась під загрозою війни.

Розміщення дитини в сім'ї, що живе за кордоном, є тимчасовим. Це рішення корисне тим, що воно дає дитині можливість побути подалі від проблем повсякденного життя та покращити свій

фізичний та психологічний стан чи отримати медичну допомогу. Проте через кілька тижнів або місяців перебування в абсолютно відмінному та сприятливому середовищі в іншій країні дитина все одно повертається до старих проблем. Тому постає питання: чи не завдасть дитині перебування за кордоном більшої шкоди, ніж якби вона туди не їздила? Дитина, наприклад, може повернутися з низькою оцінкою щодо своїх батьків, їх традиційного способу мислення та поведінки, їх нездатності забезпечити дитині достойний рівень життя, як це є за кордоном.

Найбільшу небезпеку становить те, що сьогодні в більшості приймаючих держав розміщення дітей в прийомних сім'ях за кордоном проводиться волонтерськими групами. Вони не отримують від цього ніякого прибутку, на відміну від національних органів, а також жодного фінансування. Прийомні сім'ї, що приймають у себе дітей з закордону, не проходять ретельного відбору, не отримують консультаційної підтримки перед розміщенням у себе дітей, а також ніким не контролюються під час перебування у них дітей. Часто так трапляється, що сім'ї нашвидкуруч підписують необхідні папери – і невдовзі отримують дитину залежно від їхнього рейтингу у списку. Ризикованим є також те, що розміщення дітей в прийомних сім'ях за кордоном іноді порушує певні процедури міждержавного всиновлення, закріплені в законодавстві: дитину не повертають вчасно до її рідної країни або приймаюча сім'я ініціює процес усиновлення дитини у своїй країні. В таких ситуаціях дитина продовжує жити з батьками навіть у тому разі, якщо в кінцевому результаті їх визначать як «таких, що не підходять» для усиновлення.

Нова Гаазька Конвенція захисту дітей від 19 жовтня 1996 року містить спеціальні положення та процедури регулювання процесу розміщення дітей в прийомних сім'ях за кордоном. Стаття 33 наголошує на необхідності проведення консультацій щодо прийняття компетентним органами однієї держави рішення про розміщення дитини для опіки в іншій країні. Решта статей пояснюють процедуру розміщення дітей, що загубилися (ст. 31), у відповідних закладах та переміщення серйозно хворих дітей або дітей групи ризику з однієї державної установи опіки до іншої (ст. 36).

Студенти-магістри спеціальності «Переклад» жваво обговорюють іноземною мовою та перекладають з англійської українською мовою та з української англійською мовою, використовуючи компаративний підхід, такі болючі питання:

1) Національне, міждержавне та міжнародне усиновлення

Усиновлення є запорукою захисту та добробуту осиротілих та покинутих дітей, воно дає їм змогу знайти захист у тимчасових сім'ях. Є три типи усиновлення: національне (або внутрідержавне), міждержавне та міжнародне.

- *Національне усиновлення* – це тип усиновлення, в якому беруть участь прийомні батьки та діти однієї національності і які живуть в одній країні.
- *Міждержавне усиновлення* – це тип усиновлення дитини зі зміною країни, в якій вона звикла жити без урахування національності прийомних батьків.
- *Міжнародне усиновлення* – це тип усиновлення дитини батьками іншої

національності, що живуть в країні походження дитини або в будь-якій іншій державі.

Наприклад, випадок з бразильською дівчинкою, яку всиновили громадяни Бразилії, що живуть в Італії, є прикладом міждержавного, а не міжнародного всиновлення. Якби її всиновили громадяни Італії, що живуть у Бразилії, то такий тип усиновлення називався би міжнародним, а не міждержавним. Всиновлення могло бути і міждержавним, і міжнародним, якби її всиновили італійські батьки, що проживають в Італії.

Чітку межу між даними типами усиновлення було проведено у 1993 році у Гаазькій Конвенції по захисту дітей та співпраці по міждержавному усиновленню для того, щоб обмежити процедуру усиновлення дітей, і частіше звертатися до всиновлення, що передбачає вивезення дітей до інших країн.

Міждержавне усиновлення почали практикувати після Другої світової війни як гуманітарну реакцію на проблеми дітей, що стали сиротами внаслідок війни.

Після Другої світової війни сім'ї зі США, Канади, Австралії та Європи всиновлювали дітей-сиріт з Німеччини, Італії, Греції та інших країн, де склалася надзвичайна ситуація. Рідше таких дітей всиновлювали сім'ї з Китаю та Японії.

Корейська війна у 50-х роках поклала початок новому поколінню покинутих дітей та дітей-сиріт, що знаходили притулок у прийомних сім'ях на заході. Більшість цих дітей були змішаного американо-азіатського походження, батьки яких, американські військовослужбовці, покинули їх. Разом зі своїми матерями вони зіштовхувалися з жорстокою

дискримінацією на батьківщині, як це було у випадку з в'єтнамцями приблизно десять років потому. Наприкінці 60-х років усиновлення стало нагадувати ідеологію солідарності індустріалізованих країн щодо держав третього світу, проголошуючи необхідність розділення відповідальності за тягар, який несуть щойно деколонізовані держави.

З самого початку стурбованість щодо міждержавного усиновлення була пов'язана з проблемами різниці у законодавчих системах країн походження дитини та приймаючих держав. Турбувало також питання адаптації прийомних дітей до нового середовища та здатність прийомних батьків задовольняти особливі потреби дітей. Все більше зростали етичні критерії стосовно того, чи можна забирати дитину з її рідної країни, або чи не краще було б надати їй необхідну допомогу та захист у країні її походження.

Консультації з таких питань проводилися навіть на міжнародному рівні у середині 50-х років. У 1960 році на семінарі з міждержавного усиновлення, що проводився у Лейцині (Швейцарія) під патронатом Європейського Департаменту ООН, було вперше сформульовано кілька принципів у цій галузі.

Лейцинські принципи базувалися на всіх пізніших міжнародних документах з цього питання. Всесвітня Конференція з питань опіки та усиновлення, що проходила в 1971 році в Італії, знову привернула увагу всього світу до неадекватних методів регулювання захисту інтересів прийомних дітей на міжнародному рівні.

Наприкінці 70-х років виникла серйозна стурбованість щодо проблеми «масового експортування» дітей з країн,

що розвиваються. Стало очевидним те, що за останній час на заході наймовірно виріс «попит» на прийомних дітей, в результаті чого величезна кількість агентств з усиновлення та посередників змушені були застосовувати більш чи менш прийнятні заходи для його задоволення. Така реакція була частково результатом початку епохи «дитячого буму» та соціального тиску на пари, аби примусити їх завести дітей. Через певний час усиновлення стало більш прийнятним для суспільства в порівнянні з тим, як це було раніше.

У 1982 році було зроблено важливий крок до затвердження міжнародних стандартів створення служб захисту дітей. Спеціалісти країн усього світу підтримали так звані Брайтонські принципи міждержавного всиновлення, що базувалися на проекті Декларації ООН про заклади опіки та всиновлення, створеній різними НУО, зокрема Міжнародною Радою соціально захисту (МРСЗ), Міжнародною соціальною службою (МСС) та Центром ООН соціального розвитку та гуманітарної діяльності (ці принципи були переглянуті та прийняті на конференції Міжнародної Ради соціально захисту, що відбулася у 1996 році в Гонконгу).

Поки «попит» на усиновлення дітей в індустріалізованих країнах зростав, можливостей його задовольняти ставало все менше, у результаті чого кількість дітей для всиновлення зменшувалася. Демографічні та соціальні зміни, що вплинули на коливання статистичних показників, стали причиною таких явищ як збільшення доступу до засобів контрацепції, легалізація абортів, підвищення рівня праці жінок та вікової планки для народження дітей, покладення краю переслідуванням та зневазі до матерів-одиначок,

збільшення державної підтримки самотнім матерям, що призвело до скорочення кількості покинутих дітей.

Постійний «попит» на усиновлення дітей у розвинених країнах задовольнявся спроможністю знайти «вільних» для усиновлення дітей з країн, рівень розвитку яких є низьким. За останні кілька десятиліть зросла кількість покинутих або осиротілих дітей у країнах, що розвиваються, на піку соціально-економічних змін, особливо таких як процес глобальної урбанізації в Латинській Америці, Африці та деяких азійських країнах; перевороти у країнах Центральної та Східної Європи; війни, етнічні конфлікти та природні катаклізми, що негативно вплинули на населення багатьох країн світу.

Проте практика міждержавного усиновлення у багатьох випадках вирівнює об'єми «попиту» та «пропозиції». Одним з його найбільш поширених на сьогодні проявів є використання Інтернету для популяризації усиновлення, що часто призводить до торгівлі дітьми та виникнення стихійного ринку усиновлення і запровадження скорочених процедур усиновлення. Проте «економічна номенклатура» перетворила цей процес, що раніше був звичайною гуманітарною допомогою, у більш складне та суперечливе соціальне явище. Іншими словами, міждержавне всиновлення, яке можна розглядати як вибір між серією заходів, спрямованих на покращення добробуту окремої дитини, яка потребує опіки та захисту, перестало бути виключно гуманітарною діяльністю, як це планувалося спочатку. У деяких випадках міждержавне усиновлення перетворилося на досить прибуткову діяльність, що іноді захищає

суто фінансові інтереси, а до дітей починають ставитися як до товару.

2) Заходи, спрямовані на покращення добробуту дітей

Якщо, незважаючи на певну допомогу та підтримку, що надається, сім'я дитини або багатодітна сім'я неспроможна чи не хоче сприяти розвитку дитини, в такому разі потрібно запроваджувати альтернативні форми опіки над дітьми:

- **Спеціалізовані заклади:** найпростіше вирішення проблем дітей, що потребують опіки та захисту. Використовується зазвичай у випадках, коли немає альтернативних інституцій опіки, вони не повністю відповідають потребам дитини або ж дитині потрібна негайна допомога спеціаліста.

- **Опікунські сім'ї:** спеціалізовані місця, де дитина живе у прийомній сім'ї під наглядом працівників соціальної служби, а сім'я отримує матеріальну компенсацію для покривання додаткових витрат на дитину.

- **Піклування:** це, певним чином, соціально-правовий процес, де певну особу повністю або частково призначають відповідальним за дитину та її майно до моменту досягнення нею повноліття.

- **Кафала:** за законами ісламу, це форма опіки, що знаходиться у рамках чинного законодавства та має вирішальне значення. Згідно з кафалою, дитина не отримує прізвища прийомних батьків і не має права претендувати на їхній спадок – це принципи ісламських законів, за якими кровні зв'язки не можуть бути змінені.

- **Усиновлення:** усиновлення може бути «простим», за яким дитина зберігає деякі фінансові та законні права перед сім'єю,

в якій вона народилася (наприклад, право на спадок), чи навіть прізвище. Проте на сьогодні більшість усиновлень є «повними», тобто такими, згідно з якими остаточно та безповоротно обриваються усі зв'язки між дитиною та її рідними батьками, а натомість формуються аналогічні зв'язки з прийомною сім'єю.

3) Міжнародні нормативні документи

Те, що такий незначний у порівнянні з іншими заходами для підвищення добробуту дітей феномен як міждержавне усиновлення привернув до себе стільки уваги з боку міжнародних законодавчих кіл, є вагомим показником, оскільки йдеться про дійсно важливі та глибокі проблеми. Розвиток міжнародного законодавства з цього питання також відображає стурбованість щодо зростаючого рівня насильства при проведенні процедур міждержавного усиновлення.

До численних угод та конвенцій, укладених на регіональному рівні, особливо в Латинській Америці та Європі, додалося також безліч міжнародних декларацій (які не є обов'язковими для ратифікації) та конвенцій (які є обов'язковими для ратифікації), де викладено низку принципів та стандартів для міждержавного усиновлення.

Декларація ООН

Декларація ООН 1986 року про соціальні та законодавчі принципи захисту дітей та покращення їх добробуту, зокрема їх проживання у спеціалізованих закладах та віддавання на усиновлення на національному та міжнародному рівнях зазначає, що:

У разі, якщо дитина не може бути віддана опікуну чи на усиновлення або за

певних причин не отримує належної опіки в країні походження, міждержавне всиновлення можна розглядати як альтернативний спосіб забезпечити її сім'єю (ст. 17).

У цьому документі викладені основні положення, як гарантувати належне дотримання усіх принципів формування стосунків між дитиною та усиновителями ще до процесу усиновлення. Більше того, Декларація робить особливий акцент на попередженні навмисного викрадення дитини та отримання протизаконного прибутку, а також захисті законних та соціальних інтересів дитини. Цікаво те, що Декларація не містить посилань на подібні випадки при національному усиновленні.

Конвенція про права дитини

Положенням Конвенції ООН про права дитини 1989 року, що головним чином стосується процедури всиновлення, є стаття 21, де викладені основні принципи, які потрібно враховувати при національному та міждержавному усиновленні. В оригінальному варіанті цієї статті спочатку йшлося про зобов'язання держав-учасниць сприяти усиновленню. До моменту, коли настав час розгляду тексту статті в другому читанні, Декларацію ООН вже було затверджено, а у 80-х роках виникло багато безпрецедентних прикладів масштабних порушень процедури міждержавного усиновлення. Тому в кінцевому варіанті, попри те, що в статті 21 зазначено, що «міждержавне усиновлення можна розглядати як альтернативний спосіб опіки над дитиною», до тексту були внесені кардинальні зміни, щоб наголосити на тому, що зобов'язання держав-учасниць «гарантувати захист інтересів дитини» є вищими за будь-які інші у процесі усиновлення при всій

повазі до процедур усиновлення та опікунів. Важливо зазначити, що це єдине місце в Конвенції про права дитини, де інтереси дітей дійсно стоять на першому місці.

Стаття 21 є, безперечно, єдиним положенням Конвенції ООН про права дитини, де міститься пряме посилання на міждержавне усиновлення. У статті 35 зроблено особливий наголос на тому, що повинен бути створений захисний бар'єр з метою запобігання викрадення дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях та в будь-якій формі. Стаття 8 дає ширше визначення праву дитини на надання індивідуальності (включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки) з моменту народження та захист від її позбавлення. У статті 7 гарантується «право дітей, наскільки це можливо, знати своїх батьків та право на їх піклування». Стаття 12 визнає право дитини, здатній сформулювати власні погляди, вільно висловлювати свої думки з усіх питань, що мають до неї прямий стосунок, причому поглядам дитини приділяється належна увага «згідно з її віком та зрілістю». Стаття 20.3 наголошує на тому, що коли приймається рішення про надання дитині альтернативної опіки, «необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну та культурну належність і рідну мову».

Стаття 25 передбачає періодичну оцінку лікування та всіх інших умов піклування про дітей, які є потенційними кандидатами на усиновлення і живуть у притуках та інших спеціальних інституціях, де вони стають ослабленими або про них просто «забувають» до моменту набуття повноліття. Періодична перевірка умов проживання дітей у інституціях

стане гарантією того, що всі рішення стосовно дитини прийматимуться батьками, опікунами або компетентними органами, що займаються об'єднанням дітей з сім'ями, в яких вони народилися, тимчасовими сім'ями або прийомними сім'ями, що тимчасово опікуються дитиною.

Конвенція ООН про права дитини вважає звернення до міждержавного усиновлення необхідним тоді, коли відомо напевне, що у країні походження дитини немає жодної сім'ї або опікуна, які могли б подбати про неї. Цей принцип «додатковості» відповідає праву дитини, «позбавленої батьківської опіки або родинного оточення, ... на особливий захист та державну допомогу» (тобто допомогу держави, в якій проживає дитина) (ст. 20.1).

Гаазька Конвенція по міждержавному усиновленню

Гаазька Конвенція про захист дітей та співробітництво у сфері міждержавного усиновлення (Гаазька Конвенція) була прийнята 29 травня 1993 року та набрала чинності 1 травня 1995 року. Більш ніж 60 країн та близько 10 міжнародних НУО брали участь у її розробці.

Гаазька Конвенція має наступні цілі:

1. Запровадити необхідні заходи безпеки, які б гарантували дотримання інтересів дітей у процесі міждержавного усиновлення та захист їх фундаментальних прав, закріплених у міжнародних законах.
2. Створити систему співпраці між договірними державами, аби гарантувати повагу та довіру до заходів безпеки, а також попередити випадки викрадення дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях та в будь-якій формі.

3. Забезпечити дотримання договірними державами процедур усиновлення, зазначених у Конвенції (ст. 1).

Гаазька Конвенція була розроблена з метою впровадження механізмів міжнародної співпраці для реалізації принципів Конвенції ООН про права дитини стосовно міждержавного усиновлення. Вона накладає певні зобов'язання на країни походження дітей та приймаючі держави, не відкидаючи при цьому національні закони та адміністративні принципи. Однією з базових умов є те, що усиновлення – це індивідуальний процес, де право приймати рішення мають лише рідні батьки дитини, її законні опікуни, потенційні усиновителі або інші посередники, більш вагомим є рішення соціальних та законодавчих інституцій, що займаються захистом дітей. За дотримання усіх правил міждержавного усиновлення повинна відповідати виключно держава, оскільки лише вона може гарантувати дотримання прав та інтересів дітей при міждержавному усиновленні.

Гаазька Конвенція дійсно перетворила принцип «додатковості» у закон, який визначає, що «міждержавне усиновлення пропонує переваги проживання у постійній сім'ї для дитини, яка не може знайти підходящої сім'ї у країні походження дитини». Дана Конвенція відображає міжнародну політику, яку необхідно впроваджувати, по забезпеченню над дітьми різних типів опіки, які (за умови визнання ними, що кожна дитина є особливою, а рішення, від яких прямо залежить життя дитини, базуються на абсолютній повазі до її унікальності) вибудовують наступну ієрархію варіантів, спрямованих на захист інтересів дитини:

- сімейна опіка (повернення дитини до сім'ї, в якій вона народилася, до опікунів або прийомних батьків) повинна переважати над рішенням направити дитину до спеціального закладу опіки;
 - забезпечення постійного оточення (повернення дитини до сім'ї, в якій вона народилася, або прийомних батьків) повинно переважати над тимчасовим (розміщення дитини у спеціальних закладах опіки та в сім'ї опікунів);
 - національне усиновлення (повернення дитини до сім'ї, в якій вона народилася – національне усиновлення) повинно переважати над міжнародним (міждержавне усиновлення).
- Розвиток монологічного мовлення та перекладацької майстерності студентів спеціальності «Переклад» стає можливим також завдяки використанню автентичних зазначених матеріалів, розмаїття перекладацьких трансформацій та емоційного фактора, пов'язаного зі змістом запропонованих кліше та тем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Антонюк Н. М.* Переклад юридичних термінів у сфері інтелектуальної власності з англійської українською мовою / Н. М. Антонюк, О. В. Дробаха // Вісник Академії адвокатури. – К., 2013. – Число 2 (27). – С. 124–128.
2. *Антонюк Н. М.* Англійська мова : 4 курс : підручник / Н. М. Антонюк ; [за заг. ред. проф. В. І. Карабан]. – Вінниця : Нова Книга. – 440 с.
3. *Карабан В. І.* Переклад англійської юридичної літератури : навч. посібник / В. І. Карабан, Л. М. Черноватий. – 3-є вид., виправ. і допов. – Вінниця : Нова Книга, 2006 – 657 с.
4. *Cantwell N.*, Adoption as a Protection Measure: Where the Responsibilities Lie, statement made at the International Conference on Protecting Children through Adoption, held in Bucharest, 16–17 October 1995, UNICEF, Geneva.
5. *Cantwell N.*, The New Hague Convention on Intercountry Adoption. Will It Work?, International Children's Rights Monitor, Defence for Children International, Geneva, 1993, vol. 10, no. 3.

Стаття надійшла до редакції: 17.03.2014.

Рекомендовано кафедрою іноземних мов та перекладу

CHILDREN IN ADOPTIVE FAMILIES: PROBLEMS OF TRANSLATION

Antonuyk N. M., Drobaha O. V.

Abstract: The article deals with the question on translation of the texts dedicated to adoption, international norms of children's dwelling in new families.

Keywords: adoptive children, foreign families, translation, legal lexicon, parents.

ДЕТИ В ПРИЕМНЫХ СЕМЬЯХ: ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕВОДА

Антонюк Н. Н., Дробаха О. В.

Резюме: Статья посвящена проблематике перевода на материалах посвященных усыновлению, международным нормам проживания детей в приобретенных семьях.

Ключевые слова: приемные дети, иностранные семьи, перевод, юридическая лексика, родители.